

Otsustav koma

Põhikooli emakeeletunnist meenub üks näitelause, millega grammatika olulisust õpetatakse. Võimutäitja juurde tuuakse kurjategija ning saatekiri käsuga, kus reas neli sõna „Tappa mitte ellu jätta!“ Sisu sõltub juba sellest, kuhu võimutäitja ärajäänud koma paneb: kui lause keskele, kingitakse kurjategijale elu, kui aga esimese sõna järele, viiakse kurjategija hukkamisele.

Euroopas mõeldakse praegu, kuhu paigutada koma. Ühed on veendunud, et tuleb järgida imperatiivi: „Hukka mõista, mitte tappa!“ Teised jällegi raiuvad kui

rauda, et koma tuleb nihutada pisut edasi: „Hukka mõista mitte, tappa!“

Pärast 24. jaanuari Mariupoli rake-tirünnakut kogunes ÜRO julgeolekunõukogu, et arutada, kas see tegu hukka mõista. Venemaa, julgeolekunõukogu alaline liige, vetostas hukkamõistu kiiresti. Miks mõista hukka ukrainlased, kes Vene meedia teatel omaenda linnu pommitavad ja oma rahvusaaslasti tapavad, kui nad võib ka lihtsalt tappa? Ju olid venelased mures, et mingitel „arusaamatutel põhjustel“ tahetakse hoopis neid hukka mõista.

Enamik Euroopast hoidub aga igasugustest vägivallamõtteist. Nende relv ei ole suurtükid ja raketihetjad, vaid sõnad. Kui kedagi rünnatakse, siis ei tasu sellele mitte

ligilähedaseltki samaga vastata, vaid tuleb manitseda ning veenda. Ja kui ikka aru ei saada, siis tuleb uuesti hukka mõista ja seda senikaua, kuni lõpuks kritiseeritavale kohale jõuab. Või ta saab siis tõepoolest kogu sellest mõistmisest hukka.

Charlie Hebdole rünnaku korraldanud islamiradikaalidest vennased järgisid sama kreedot, mida Venemaa. Andrus Kivirähk leidis, et kirjanik Andrei Ivanov on sattunud justkui Kafka „Protsessi“ (Päevaleht 24. I). Sama võib öelda ka Prantsuse satiirikute kohta: neid ei mõistetud (ei hukka ega üldisemalt) ning kõrvaldati nagu Josef K. Pole inimest, pole probleemi. Ju arvasid vennad, et teevad islamimaailmale suure teene ja mitte keegi

Avang

ei pila nende jumalat enam iial. Tulemus oli muidugi otse vastupidine. Võib-olla loodab ka Venemaa samu põhimõtteid järgides taastada oma üliiriigi positsioon. Ka selle õnnestumine on kaheldav.

Nii Charlie Hebdo kui Ukraina kriisi puhul on peamiseks konfliktid ajendiks mõistmatus. Islamistid ei saa aru prantslaste naljast ja venelased ei saa aru, kuidas saab nende vennasrahvas tahta Euroopasse kuuluda. Nii on üsna kaheldav, et lähiajal – kui üldse kunagi – jõuame ideaalini, kus lauses pole ainult koma edasi nihutatud, vaid ka „hukka“ sealt välja visatud, et edasi minna deviisi all „Mõista, mitte tappa!“.

Eesti põhjamaaisus ehk Vana idee uued rõivad

MART KULDKEPP

Mõte sellest, et ka Eesti on Põhjamaa, on meid ikka ja jälle köitnud. Eesti kultuuriruumis loob põhjamaisuse mõiste hulgaliselt positiivseid seoseid (ürgne loodus, väärikas ajalugu, kõrgetasemeline kultuur ja haridus) ning välismaailmagi silmis on Põhjamaade maine kõike muud kui kehv. Ootuspäraselt on vastavasisulist retoorikat seetõttu tihti kasutatud, kui on vaja end kuidagi identiteedipoliitiliselt määratleda. Nimetada võib korduvalt üles kerkinud plaani asendada Eesti sinimustvalge trikoloor ristilipuga, samuti president Toomas Hendrik Ilvese fantaasiarikast ideed Eestist kui nn Jõulumaast ning uusima näitena Reformierakonna 2015. aasta valimisprogrammi pealkirjaga „Uus Põhjamaa“. Nagu viimase üldosas esimese asjana kangastuda lastakse, peab maailm saama tulevikus tundma Eestit kui „Uut Põhjamaad“, s.t „riiki, kus on saavutatud Põhjamaade elatustase ja turvalisus, kuid mis on isiku- ja majandusvabadustelt jätkuvalt maailma tipus ning nii sotsiaalselt kui tehnoloogiliselt dünaamilisem ja paindlikum kui vanad Põhjamaad“.¹

Juba eesmärgipüstitusest ilmneb, et see põhjamaisuse mõte erineb nendest Eesti rahvusmüütidest, millel rahvusvahelist kõlapinda ei ole ja mis seda ei taotle. Põhjamaisuse retoorika on suunatud maailmale: selles ei väljendu mitte ainult tahe millestki erineda, vaid ka tahe teiste Põhjamaadega sarnaneda – isegi kui neile ühtlasi vähest dünaamilisust ja paindlikkust ette heidetakse. Seega ei piisa selle visiooni eduks Eesti enese tahtmistest, vaid vältimaks

kadaklusse langemist peab mõte leidma laiemat heakskiitu. Ajalugu näitab siiski, et seni on tahes-tahtmata olnud tegemist ainult seespideiseks tarvitamiseks kõlbliku seerumiga. Ka Reformierakonna seekordne visioon ei paku selles osas midagi uut.

Eesti põhjamaisuse idee sündis XIX ja XX sajandi vahetuse paiku, mil rahvuslikult meelestatud eestlaste teadvuses kinnistus arusaam Saksamaast ja vähemal määral Venemaast kui eestlaste põlisvaenlastest. Seega kasutati õigust pöörata silmad regiooni kolmanda ajaloalise suurvõimu poole, keda peeti teistest hoopis sõbralikumaks. Rahvalik müüt vanast heast Rootsi ajast, mil talurahvast kaitses hea Rootsi kuningas, loimiti tekkivasse Eesti ajalookirjutusse, ning Rootsi aega hakati kujutama eesti rahva omamoodi kuldajana. Ninanip-suna baltisakslaste kultuuritooja-prentensioonidele oli võimalik näidata, et just sellal, mitte XIII sajandi alguses, pandi siinkandis idanema esimesed vabaduse ja hariduse seemned.

Esimese maailmasõja segastel aegadel viis mõte Eesti n-ö kultuurilisest põhjamaisusest omakorda plaanideni anda sellele identiteedile poliitiline sisu Venemaast eraldumise ja Põhjamaadele lähenemise näol. Juba 1917. aasta septembris tegi Jaan Tõnisson Eesti

Ajalugu näitab siiski, et seni on tahes-tahtmata olnud tegemist ainult seespideiseks tarvitamiseks kõlbliku seerumiga.

Maapäevale ettepaneku luua föderatsioon, kuhu kuuluvad nii Baltimaade kui Skandinaavia rahvad. Sõja lõpu lähenedes, kui Eestis oli Saksa okupatsioon, püüdsid välisdelegatsiooni liikmed Karl Robert Pusta ja Ants Piip tekitada selle nn Balti Liidu kava vastu Antanti maade, eriti Suurbritannia huvi.

Rootslastele, kes Eestist õieti midagi ei teadnud ja olid harjunud nägema seda Venemaa osana, tulid sellised ambitsioonid suure üllatusena. Skandinaavia-Balti poliitilise lähenemise väljavaatesse suhtusid sealsed poliitikud aga umbusuga, arvates ettenägelikult, et niipea kui Venemaa tugevneb, püüab ta endised Läänemere provintsid tagasi vallutada. Seetõttu jäi Rootsi terveks sõdadevaheliseks ajaks seisukohale, et Balti riikidega oleks lähemaid liitlussuhteid luua väga ohtlik.

1920. aastate keskpaigaks oli ka eestlastele selge, et Skandinaavia maade huvi Balti Liidu projekti vastu ei õnnestu äratada. 1930. aastatel, kui rahvusvaheline olukord läks pinevamaks, tehti selgipoolsest katseid mõte uuesti elustada. Rootsit aga, mida Eestis on alati peetud Skandinaavia võtmeriigiks, sundis see Baltimaadest vaid veelgi resolutsioonemalt eemalduma.

Eesti iseseisvuse taastamise järel on kontaktid Põhjamaadega arenenud hoopis uue tähe all. Kuuluvus Euroopa Liitu ja muudesse rahvusvahelistesse organisatsioonidesse on andnud koostööle tugeva poliitilise raamistiku. Eesti majandusareng on toimunud suuresti Põhjamaade toel, millele euroopaliku ärikultuuriga ja lähikonda jäävad Balti riigid on omakorda olnud atraktiivne investeerimiskeskond. Näiteid

kultuuri- ja hariduskoostööst on loendamatu hulk. Vaid Põhjamaade Nõukogusse – organisatsiooni, mille kaudu oleks end Põhjamaana kõige loogilisem defineerida – pole Eestit seni võetud.

Küll aga, nagu on toonud välja ka Mikko Lagerspetz,² pole praegune Eesti kindlasti mitte Põhjamaa, ega isegi sinapoole teel. Takistuseks pole seejuures mitte enam poliitilise usalduse puudumine, vaid see, et on muutunud põhjamaisuse mõiste. Kui eestlastel seostub see jätkuvalt kujutelmaga ühisest ajaloost, kultuurist ja ka potentsiaalsest välisvaenlasest, siis muule maailmale – olgu see hea või halb – tähendab põhjamaaisus midagi muud: see on teatud ideaalühiskonnamuudel (sotsiaaldemokraatlik heoluriik) ja sellega seotud väärtused (võrdsus ja solidaarsus), millele pandi alus Teise maailmasõja järgse majanduskasvu ajal ning mida pole tänapäevani lõplikult lammutatud.

Eestlastel, kelle ajalooline kogemus on teistsugune, sellist pärandit muidugi olla ei saa ja pole ka märke, et seda eriti kahetsetaks – vähemalt ei tundu oma valimisprogrammi põhjal seda tegevat Reformierakond. Küll aga seni, kuni eestlased põhjamaiseid väärtusi ei jaga, on tulemus sama, mis 80 aastat tagasi: ei saa olla juttugi sellest, et meid täisväärtuslikuks Põhjamaaks tunnistataks. Katsed seda positiivselt laetud terminit kuidagi ümber mõtestada ja ise Põhjamaadest veel põhjamaisemaks hakata ainult maskeerivad seda fakti ning juhiavad kaugemale sellest, millele me justkui läheneda soovime. Seetõttu kõlbab ka seekordne Eesti põhjamaisuse-retoorika vaid sisepoliitiliseks tarbimiseks.

¹ Reformierakonna valimisprogramm 2015. Uus Põhjamaa, lk 2. http://reform.ee/FB/Valimisprogramm_2015_web.pdf

² Mikko Lagerspetz, Kas Eesti ikka tahab saada Põhjamaaks? – Eesti Päevaleht 21. I 2015.

Sirp

Infotelefon 682 9070
Faks 682 9071
E-post sirp@sirp.ee
Sirp internetis :
www.sirp.ee

Toimetuskolleegium: Aljona Suržikova, Andres Kurg, Andres Noormets, Jaak Tomberg, Juhan Kivirähk, Ülo Krigul

Peatoimetaja Ott Karulin 682 9076 ott@sirp.ee
Arhitektuur Veronika Valk 682 9073 veronika@sirp.ee
Esseistika Valle-Sten Maiste 682 9074 valle@sirp.ee
Film Tristan Priimägi 682 9072 tristan@sirp.ee
Kirjandus Pille-Riin Larm 682 9074 pilleriin@sirp.ee
Kunst Reet Varblane 682 9073 reet@sirp.ee
Muusika Tiina Mattisen 682 9073 tiina@sirp.ee
Teater Tambet Kaugema 682 9078 tambet@sirp.ee

Keeletoimetaja Aili Künstler 682 9075 aili@sirp.ee
Keeletoimetaja Ellen Arnover
Korrektor Tiina Kivikas 682 9075 tiinak@sirp.ee
Kujundaja Piia Ruber 682 9077 piia@sirp.ee
Tegev- ja teadustoimetaja, reklaam, uudised Lea Larin 682 9070 lea@sirp.ee

Makett Kristjan Mändmaa, Piia Ruber

Toimetuse aadress ja postiaadress,
10146 Tallinn, Voorimehe 9

Väljaandja Sihtasutus Kultuurileht,
10146 Tallinn, Voorimehe 9

Trükk AS Printall, Peterburi 64a.

Kui Sirp ei jõua postkasti õigeaegselt, palume helistada tel 617 7717.

Honorari makstakse iga kuu II ja IV neljapäeval. Honorariprobleemide korral võtta ühendust e-posti aadressil katrin@kl.ee või tel 683 3105.

Ajalehes Sirp avaldatud artiklid on autoriõigusega kaitstud teosed, mille reprodutseerimine ja levitamine kirjaliku nõusolekuta on keelatud.